

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2005-2 Sayı/Issue: 11

BOLU İLİ'NDE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SORUNLARI VE SOKAKTA ÇALIŞMA NEDENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Füsun YILDIZBAŞ*

ÖZET

Bu Sokakta çalışan çocuklar önceleri büyük şehirlerin sorunu olarak görülürken artık tüm illerde ülkemizin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullar, hızlı ve sağlıksız kentleşme, işsizlik, yoksulluk gibi nedenlerle her geçen gün çalışan çocukların sayısında hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

Bu araştırma, Bolu İl Merkezinde sokakta çalışan çocukların sorunlarını ve çalışma nedenlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sokakta çalışan 45 çocukla yürütülmüştür. Bolu İl Merkezinde sokakta çalışan çocukların sorunlarını ve çalışma nedenlerini belirlemek amacı ile geliştirilen 36 maddeden oluşan bir veri toplama aracı kullanılmış ve veriler çocukların çalıştıkları ortamda onlarla birebir görüşme yapılarak elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların çalışma ortamında yaşadıkları problem durumlarının %28.9 ile barınma ve %28.9 ile hava koşulları ve %25.4 ile güvenlik sorunu olduğu ve çocukların çalışma nedenleri sıralamasında % 66.7 ile aile bütçesine katkı sağlamanın birinci sırada yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler; Sokakta çalışan çocuklar, Çalışma nedenleri, Çocukların karşılaştıkları sorunlar

GİRİŞ

Çalışan çocuklar konusu çocuk istismarı ve sömürüsü ile ilgili başlıkların içinde araştırılan ve üzerinde sıkça durulan bir konudur. Sosyolojik boyutu ile aile sosyolojisi ve ekonomi sosyolojisi alanlarında konuya ilişkin oldukça fazla araştırma yapılmıştır. Birçok araştırmanın kapsamı çocuğun çalışmasının bütünsel gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri konusundadır. Çocuğun

* Yard.Doç. Dr. A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi.

çalışması, hemen hemen tüm ülkelerde yaşanmakta olan evrensel bir olgudur. Ülkemizin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullar, hızlı ve sağlıklı kentleşme, işsizlik, yoksulluk gibi nedenlerle her geçen gün çalışan çocukların sayısının hızla arttığı bir gerçektir.

İçinde yaşadığımız üretimin robotlar ve bilgisayarlarla yapıldığı çağda ulusal yasalarda bulunan müeyyidelere ve uluslararası konu ile ilgili çalışmalara rağmen dünyanın her köşesinde milyonlarca çocuğun sağlıklarını ve geleceklerini tehdit eden koşullarda çalıştırıldıkları bilinmektedir. Kuşkusuz kaybedilen çocukluk yıllarını bu çocuklara geri vermek mümkün değildir. Ancak bu çocukları tanımak ve içinde buldukları koşulları ortaya koymak toplumsal ve evrensel nitelikli bir görevdir.

Çocukların çalışması ile ilgili görüşlere baktığımızda, örneğin Antropolog Levin, çocuk emeğinin ahlaki olarak kabul edilip edilmemesinin kişinin kültürel bakış açısına bağlı olduğunu söylemektedir. Birçok uluslararası belge, çocuğun çalışmasının, onun için zarar verici ve ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşın çocuğun çalışması sosyo_ekonomik düzeyi düşük aileler için ekonomik açıdan vazgeçilmezdir. Dolayısıyla çocuk emeği normal ve doğal olarak görülmektedir. (Downing, Kushnek, 1988, s.174).

Alec Fyfe ise çocuk işçiliği, ile çocuk çalışması kavramlarının birbirinden ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu iki kavramı eş anlamlı olarak kullanma eğilimi yaygın olmakla beraber gerçekte çocuk işçiliği, çocuk çalışmasının bir alt durumudur. Çocuk çalışması onun sağlığı ve gelişimi için tehlikeli olduğunda çocuk işçiliği kapsamına girmekte ve çocuğun sömürüsü anlamına gelmektedir. Oysa çalışmak çocuk için olumlu bir deneyim olabilir. Uygun koşullardaki çalışma çocuğa aile üyesi ve vatandaş olarak yükselen bir toplumsal statü kazandırabilir. Çocuklar bu yolla akrabalarının ve çevrelerinin becerilerini öğrenebilirler. Çocukların çalışması, sağlıklı gelişimlerine yardım edebilir, güven ve özsaygılarını geliştirebilir, yetişkin yaşamına sıkıntısız ve yavaş bir geçiş yapmalarını sağlayabilir (Fyfe, 1989, s. 13).

Fyfe çocukların uygun koşullarda çalışmasının ileriki yaşları için bir hazır bulunuşluk sağlayacağı üzerinde durmuştur.

“Çalışan çocuk”, “genç işçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar taşımaktadır. Bu kavram ve tanımlar bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde kırsal alandan kentsel bir alana farklılıklar göstermektedir. Çalışan çocuk kavramı olarak ülkemizde; sosyo-ekonomik konumları gereği esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddi kazanç elde etmek yada meslek edinmek amacıyla üretime katılan ve 18

yaş ve daha küçük yaştaki kimseler olarak tanımlanmaktadır (Tisk Konfederasyonu Raporu, s.5). Aynı kaynaktan alınan bir başka tanıma göre de ;çalışan çocuk toplumda herhangi bir artı değer üreten, yaşı 18'den yukarı olmayan kişidir denilmektedir.

Sosyo-ekonomik konumları gereği herhangi bir faaliyette bulunan 18 yaş ve altındaki çocuklar “çalışan çocuk” olarak adlandırılmaktadır. “Çocuk emeği” ise yasal yaşın altında istihdam edilen iş gücü olarak belirtilmektedir (AnaBritannica, 2000).

Ülkemizde ve dünyada çalışan çocuk sayısına ilişkin kesin istatistik verileri olmamakla birlikte sayılarının ciddi boyutlara ulaştığı bilinmektedir. 2000 yılı verilerine göre dünyada yaşları 5-14 arasında olan yaklaşık 250 milyon çocuk çalışmaktadır (İLO, 2001). Türkiye’de her beş çocuktan biri çalışmaktadır (DEK 2004).

Çalışan çocuklar “çalışma sürelerine göre”, çalıştıkları sektöre göre ve “sosyal, hukuki statülerine göre” sınıflandırılmaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun çalışan çocuklar ile ilgili raporundan aldığımız bilgiye dayanarak ;

Çalışma sürelerine göre ;

- Tam zamanlı çalışan çocuklar ,
- Yarı zamanlı çalışan çocuklar ,
- Çalıştıkları sektöre göre ;
- Esnaf ve Sanatkarlar yanında, sanayi iş kollarında çırak olarak çalışan çocuklar
- Tarım kesiminde ailesi ile birlikte çalışan çocuklar,
- Marjinal iş kollarında çalışan çocuklar,
- Sosyal ve hukuki statüleri açısından
- Çocuk işçisi statüsünde çalışan çocuklar,
- Çırak statüsünde çalışan çocuklar,
- Sokakta çalışan ve sokakta yaşayan çocuklar, olarak üç anabашlık ve onları teşkil eden alt başlıklar olarak sınıflanmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Çocuk İstihdamı Anketi sonuçlarına (Ekim 1994) göre ; 6-14 yaş grubundaki çocuklar kurumsal olmayan sivil nüfusun %20’sini oluşturmaktadır. Bu çocukların içinde ekonomik faaliyette bulunanların oranı ise %8.5dir. Ekonomik faaliyette bulunan çocukların 6 ve daha yukarı yaştaki toplam istihdam içindeki oranı %5dir. Yani çalışan her yüz kişiden beşini 6-14 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır (Fişek, 1999, s.542).

Ülkemizde çocukları çalışma yaşamına iten nedenlere bakıldığında hızlı nüfus artışı,köyden kente göç,gelir dağılımındaki eşitsizlik ,yüksek enflasyon, kayıt dışı ekonominin artışı,düşük ücret,eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması , tüm nüfusun sosyal güvenlik kapsamına alınmamış olması ve kapsamdaki nüfusa sağlanan hizmetlerdeki standart yetersizliği ve yoksulluk gelmektedir(Dikmen,1999,s.468).Bu nedenleri, ailelerin gelir yetersizliği kaygısı, boş zaman değerlendirme ve alışkanlıkları ve olanakları, okula gitmekten hoşlanmama,,okul başarısızlığı,eğitim maliyetinin külfet olarak algılanması siyasal otoritenin veya hükümetin konuya gösterdiği duyarlılığın yetersizliği gibi nedenler izlemektedir.

UNICEF'in 1991 tahminlerine göre, sayıları 30 milyonu bulan, kent sokaklarında çalışan çocuklar da vardır. Bunlar evlerinden kaçan, aileleri tarafından terk edilen ya da ana-babalarını yitiren çocuklardır. Bunların çoğu sağlık ve eğitim olanaklarından yoksundur ve hemen hepsi şiddet, fuhuş, suç ve uyuşturucu karşısında direnmek veya bunlara teslim olmak zorunda kalmaktadır (UNICEF, 1991). Bu çocuklar ya sokakta çalışarak ya dilencilik yaparak veya başka yollarla hayatlarını sürdürecektir kazanç için uğraşmaktadırlar. Bu çocukların çoğu satıcılık, ayakkabı boyacılığı, araba yıkama, hatta fahişelik gibi sokak ticareti yapmaktadırlar. Bu çocuklar göz önünde olduklarından, kentlerde çalışan diğer çocuklardan daha fazla ilgi toplamaktadır (İLO, 1995).

Ülkemizde çocukların çalıştırılmasına ilişkin esasları düzenleyen ,korunmalarını öngören mevzuata ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır .Çalışan çocuklara ilişkin mevzuatımızı yönlendirici nitelikteki en önemli temel hukuk kuralı anayasamızın 50.maddesidir. Bu maddeye göre "Kimse yaşına uymayan işlerde çalıştırılmaz ve küçükler çalışma bakımından özel olarak korunurlar." hükümleriyle çocukların çalışma şartlarına ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Öte yandan,1475 sayılı iş kanunu ile 3308 sayılı Çıracılık ve meslek eğitimi kanunu ve 1539 sayılı Umumi Hıfzısıhha kanunu konu ile ilgili çeşitli hukuki düzenlemeler içermektedir. (Doğan,sa.151,s.40)Ayrıca ülkemizde çeşitli sivil toplum örgütleri ve sendikalar çocukların çalışma hayatında istismar edilmesinin önüne geçmek ve çalışma koşullarının sağlıklı hale getirilmesini sağlamak üzere çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu araştırma,Bolu İl Merkezinde sokakta çalışan çocukların sorunlarını ve çalışma nedenlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma tarama modeldedir. Çalışan çocukların içinde buldukları koşullar ve demografik özellikleri belirlenerek betimlenmeye çalışılmıştır.

Evren; Araştırmamızın evrenini, Bolu İl merkezinde 7- 18 yaş arası çalışan çocuklar oluşturmaktadır.

Örnekleme; Araştırmanın örneklemesini Bolu İl merkezi sokaklarında çalışmakta olan ve ulaşılabilen biri kız 44' ü erkek olmak üzere, yaşları 7 ile 18 arasında değişen 45 çocuk oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada sokakta çalışan çocukların demografik verilerine ulaşmak ve çalışma koşulları ile ilgili bilgi almak amacı ile daha önce yapılmış benzer çalışmalarda kullanılan anketlerden de yararlanılarak geliştirilen 36 maddeden oluşan anket kullanılmıştır. Anket çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması aşamasında, anketleri uygulamak üzere 3 üniversite öğrencisi seçilmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi'ndeki ilgili uzmanlarla görüşülerek bu öğrencilerin sokakta çalışan çocukların bazı özellikleri, onlarla nasıl iletişim kuracakları ve anket sorularını nasıl yöneltecekleri konularında eğitim almaları sağlanmıştır. Anket, araştırmacı ve anketörler tarafından üç hafta süreyle çocukların çalıştıkları ortamda onlarla birebir görüşme yapılarak bilgilerin anket formuna kaydedilmesi biçiminde toplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Veriler istatistiksel olarak yüzde ve frekans dağılımları hesaplanarak değerlendirilmiş ve tablolar halinde gösterilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların cinsiyete göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

TABLO 1. Çocukların Cinsiyet ve Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Yaş	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
8 yaş ve altı	---	---	2	---	2	4.4
9-12 yaş	7	16.2	---	---	7	15.5
13-15 yaş	13	30.3	---	---	13	21
16 yaş ve üstü	23	53.5	---	---	23	50.1
Toplam	43	100.0	2	100	45	

Tablo 1'e bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların cinsiyete ilişkin verilere baktığımızda %43 'ü erkek %2'si ise kız çocuktan oluşmaktadır. Bu çocukların %2 si sekiz yaş ve altı,%16.2'si dokuz ,oniki yaş aralığını,%30.3'ü onüç-onbeş yaş aralığını,%53.5'i onbeş yaş ve üzerini oluşturmaktadır.

Tablo 2 'de çocukların Bolu İl merkezinde nüfusa kayıtlı olma ve başka bölgelerden göç gelme durumlarına ilişkin oranları görülmektedir.

TABLO 2. Çocukların Bolu İli'ne Göç Geldikleri Bölgeler ile İlgili Dağılımları

BÖLGELER	Sayı	%
Karadeniz Bölgesi	12	26.7
Ege Bölgesi	---	---
İç Anadolu Bölgesi	13	28.9
Doğu Anadolu Bölgesi	19	42.2
Akdeniz Bölgesi	---	---
Marmara Bölgesi	1	2.2
Toplam	45	100.0

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların göç geldikleri bölgeye ilişkin verilere baktığımızda %26.7'si Karadeniz Bölgesi'nden, %28.9'u İç Anadolu Bölgesi'nden,%42.2'si Doğu Anadolu Bölgesi'nden, %2.2'si Marmara Bölgesi'nden Bolu İline göç gelmiştir.

Tablo 3'de Bolu ili merkezinde çalışan çocukların anne ve babalarının hayatta olup olmamalarına ilişkin bulgular bulunmaktadır.

TABLO 3. Anne - Babanın Hayatta Olma Durumu

ANNE				BABA			
SAĞ		ÖLÜ		SAĞ		ÖLÜ	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
45	100	---	---	43	95.5	2	.5

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların tamamının annesi hayatta olup sadece ikisinin babası hayatta değildir.

TABLO 4. Annelerin Eğitim Durumu

Annelerin Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur-Yazar Değil	25	55.6
Okur-Yazar	11	24.4
İlkokul	7	15.6
Ortaokul	2	4.4
Lise	---	---
Üniversite	---	---
Toplam	45	100.0

Tablo 4'e bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların annelerinin %55.6'sı okur yazar değil, %24.4'ü okur -yazar, %15.6'sı ilköğretim mezunu, %4.4'ü ortaokul mezunudur.

TABLO 5. Babaların Öğrenim Durumu

Babaların Durumu	Eğitim	Sayı	%
Okur-Yazar Değil		17	31
Okur-Yazar		25	51
İlkokul		7	11
Ortaokul		3	7
Lise		---	---
Üniversite		---	---
Toplam		45	100

Tablo 5'e bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların babalarının %31'i okur yazar değil, %51'i okur -yazar,%11'i ilkokul mezunu,% 7'si ortaokul mezunu olduğu, Lise ve Üniversite mezunu baba olmadığı görülmektedir.

TABLO 6. Çocukların Eğitim Durumu

Çocukların Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuma-Yazma Bilmiyor	5	11.2
İlkokul terk	12	26.6
İlkokul Öğrencisi	19	42.2
İlkokul Mezunu	9	20
Ortaokul Mezunu	---	---
Ortaokul Terk	---	---
Toplam	45	100.0

Tablo 6'ya bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların %11.2'si okuma-yazma bilmiyor,%26.6'sı ilkokul terk,%42.2'si ilkokul öğrencisi, %20'si ilkokul mezunudur

TABLO 7. Annelerin Meslek Durumu

Annelerin Durumu	Meslek	Sayı	%
İşçi		---	---
Çalışmıyor		45	100.0
Serbest Meslek		---	---
İşçi Emeklisi		---	---
Toplam		45	100.0

Tablo 7'ye bakıldığında araştırmanın örneklemesini oluşturan çocukların annelerinin hiçbirinin çalışmadığı görülmektedir.

TABLO 8. Babaların Meslek Durumu

Babaların Durumu	Meslek	Sayı	%
İşçi		6	13.3
Serbest Meslek		16	35.6
İşçi Emeklisi		8	17.8
Çalışmıyor		15	33.3
Toplam		45	100.0

Tablo 8'e incelendiğinde, araştırmanın örneklemesini oluşturan babaların %13.3'ü işçi, %35.6'sı serbest meslek, %17.8'i işçi emeklisi olduğu, %33.3'ünün ise çalışmadığı anlaşılmaktadır.

TABLO 9. Ailedeki Kişi Sayısı

Ailedeki Kişi Sayısı	Sayı	%
4 kişi	7	15.6
5 kişi	2	4.4
6 kişi	20	44.4
6 kişiden fazla	16	35.6
Toplam	45	100.0

Tablo 9'a bakıldığında örneklemesini oluşturan çocukların %4.44'ü ise 5 kişilik bir aileye, %15.6'sı 4 kişilik bir aileye, %44.4'ü 6 kişilik bir aileye, %35.5'i ise 6 kişiden daha fazla bireye sahip aileye sahiptir.

TABLO 10.Çocukların Çalıştıkları İşlere Göre Dağılımları

Çocukların Çalıştıkları İşlere Göre Dağılımları	Sayı	%
Simit Satıyor	30	66.7
Ayakkabı Boyuyor	10	22.2
Sokak Satıcısı	4	8.9
İnşaat İşçisi	1	2.2
Toplam	45	100.0

Tablo 10'a bakıldığında örneklemesini oluşturan çocukların %66.7'si simit satıcısı,%22.2'si ayakkabı boyacısı,%8.9'u sokak satıcısı, %2.2'si inşaat işçisi olduğu anlaşılmaktadır.

TABLO 11.Çocukların Çalışma Nedenlerinin Dağılımı

Çocukların Çalışma Nedenlerine Göre Dağılımları	Sayı	%
Aile Bütçesine Katkı	30	66.7
Kendisine Bakmak	7	15.6
Okul İhtiyaçlarını Karşılama	3	6.7
Hem Okul İhtiyaçlarını Karşılama Hem de Kendisine Bakmak	5	11
Toplam	45	100.0

Tablo 11'e bakıldığında örneklemesini oluşturan çocukların çalışma nedenleri arasında aile bütçesine katkı %66.7 ile başta gelirken, %15.6 ile kendisine bakmak,%6.7 ile okul ihtiyaçlarını karşılamak, %11 ile hem okul ihtiyaçlarını karşılamak hem de kendisine bakmak gelmektedir.

TABLO 12. Çocukların İkamet Ettikleri Yere Göre Dağılımları

Çocukların İkamet Ettikleri Yere Göre Dağılımları	Sayı	%
Ailesi ile birlikte kalıyor	30	66.7
Arkadaşları ile çalıştığı yerde kalıyor. (fırın)	15	33.3
Toplam	45	100.0

Tablo 12'ye bakıldığında örneklemesini oluşturan çocukların %66.7 si ailesi ile ikamet ederken %33.3'ü arkadaşları ile çalıştıkları yerde kalmaktadır.

TABLO 13. Sokakta Çalışan Çocukların Yaşadıkları Problem Durumlarının Dağılımı

Çocukların Yaşadıkları Problem Durumları	Sayı	%
Barınma	13	28.9
Kötü Muamele	2	4.4
Hava Koşulları	13	28.9
Çalışma şartları	6	12.4
Güvenlik	11	25.4
Toplam	45	100.0

Tablo 13 incelendiğinde, örneklemeyi oluşturan çocukların yaşadıkları problem durumlarını % 28.9 ile barınma ve hava koşulları, % 4.4 ile kötü muamele, % 13.4 ile çalışma şartları, % 25.4 ile güvenlik oluşturmaktadır.

TABLO 14.Çocukların Kullandıkları Zararlı Madde Olup Olmamasına Göre Dağılımları

Çocukların Kullandıkları Zararlı Madde Olup Olmamasına Göre Dağılımları	Sayı	%
Kullanıyor	19	42.2
Kullanmıyor	26	57.8
Toplam	45	100.0

Tablo 14'e baktığımızda örneklemesini oluşturan çocukların %57.77'si zararlı madde kullanmamakta, ancak %42.2'si sadece sigara kullanmaktadır.

TABLO 15. Herhangi Bir Sosyal Aktivite Tercih Etmelerine Göre Dağılımları

Tercih Edilecek Oldukları Sosyal Aktiviteler	Sayı	%
Futbol	36	80
Basketbol	1	2.2
Resim	1	2.2
Tiyatro	7	15.6
Toplam	45	100.0

Tablo 15'e baktığımızda örneklemesini oluşturan çocukların tercih ettikleri aktivitelerin başında %80 ile futbol gelirken %2.2 ile basketbol, %2.2 ile resim, %15.6 ile tiyatro gelmektedir.

TARTIŞMA ve YORUM

Ülkemizde sokakta çalışan çocuklar, son yıllarda yoğun göç nedeniyle tüm kentlerde görülmeye başlanmıştır. Bu kentlerden biri de Bolu'dur. Bolu il merkezinde 6-16 yaş arasında 2003 yılı itibarıyla toplam 45 çocuğun sokakta çalıştığı belirlenmiştir. Bu çocukların çalıştıkları işlere baktığımızda, %66.7'si simit satıcısı, %22.2'si ayakkabı boyacısı, %8.9'unun sokak satıcısı ve %2.2'sinin inşaat işçisi olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer birçok kent ortamında da geçerli hünere sahip olmayan bu çocuklar vasıfsız işgücü konumundadır. Bu tür işlerde sağlanan gelirin devamlı olmayışı ailelerin çocuklarını küçük yaşlarda, bazen okulla bir arada bazen de okuldan alarak bilgi-beceri gerektirmeyen herhangi bir işte çalıştırmalarına yöneltebilmekte, sokaklarda yaşayan ve çalışan çocuk sayısının artmasına neden olmaktadır. Fiziksel hareketlilikleri, düşük ücrete razı olmaları, marjinal ve geçici işlere uyabilmeleri, daha az istekte bulunmaları nedeniyle çocukların enformal sektörde iş bulmaları daha kolay olmaktadır. Genellikle sokaklarda iş yapan bu çocuklar, ailelerinin düzenli geliri olan tek ferdi durumundadırlar. Çalışan çocukların çoğunluğu ilkokulu bitirir bitirmez çalışma yaşamına itilmektedir. Bununla

birlikte, bazı çocuklar ailelerinin yoksulluğu yüzünden okulu bırakıp daha da erken yaşlarda çalışmaya başlamaktadır. Çalışan çocukların aileleri, eğitime güçlerinin yetmeyeceğini ve uzun dönemli bir yatırım olacağını düşünmekte, buna karşılık çalışan çocuğu hemen gelir getirecek bir kaynak olarak görmekte-dirler.

Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde çocuk bürosu kayıtları dikkate alınarak yapılan bir araştırmaya göre çocuk işçilerin % 35'i 13 yaşından küçüktür. Çocuk Hakları Sözleşmesine aykırı olan bu tabloyu Devlet İstatistik Enstitüsü rakamları da doğrulamaktadır. Buna göre;

- 12-14 yaş arası 2 milyon 784 bin 239 çocuktan % 21.96'sı çalışmaktadır. Bu grup toplam nüfusun % 4.3'ünü oluşturmaktadır.
- 15-18 yaş arası 5 milyon 372 bin 624 çocuktan % 39.72 si çalışmaktadır.

Bu oranlara dahil edilmeyen 12 yaş altında bir çok çocuk sokak ve işyerlerinde yasalara ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olarak çalıştırılmaktadır. Bu oranların toplam rakamsal ifadesi yaklaşık üç milyondur. Bu konudaki daha kapsamlı veriler ise yine Devlet İstatistik Enstitüsü'nün bir araştırmasında belirginleşir. Bu araştırmaya göre Türkiye'de 6-14 yaş grubundaki çocukların % 30'u çalışmaktadır. Bu oran kızlarda erkeklere nispetle daha yüksektir. Kızların çalışma oranı % 30-40 düzeyindedir. Buna karşılık erkek çocukların oranı % 20'lerde kalmaktadır. Ancak kırsal alanlarda bu oran % 30'a ulaşabilmektedir (Kahramanoğlu,1996,s.106).

Araştırmada, annelerin genel durumuna bakıldığında %55.6'sının okur-yazar bile olmadığı, hepsinin ev kadını olduğu ve hiçbirinin gelir getiren bir işte çalışmadığı görülmüştür. Bu durumda, aile bütçesine herhangi bir destek sağlayamamaktadırlar, böylece onların aile içindeki yeri ve rolü etkisiz hale gelmekte, çocuklarına model olma ya da onların gelişim ve eğitiminde olumlu katkı sağlamakta yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Babaların ise %51'inin okur-yazar olduğu, %33.3 çalışmadığı ve %36.6'sının serbest meslek grubunda olup geçici ve vasıfsız işlerde çalıştıkları görülmüştür. Bu ailelerde, ailedeki kişi sayısına bakıldığında 6 kişi olanların %44.4 ve 6 kişiden fazla olanların ise %35.6 olması, babaların ailenin geçimini sağlamakta yetersiz kalmalarına yol açmakta, onlarda aile bütçesine katkıda bulunması için çocuklarını çalışmaya yönlendirmekte ya da buna zorlamaktadırlar. Araştırma bulguları da çocukların çalışma nedenleri sıralamasında % 66.7 ile aile bütçesine katkı sağlama birinci sırada yer almaktadır. Araştırma bulgularında görüldüğü gibi sokakta çalışan çocukların babalarının çoğunluğu düşük kazançlı işlerde çalışmakta; annelerinin çoğunluğu ise gelir getiren bir işte çalışmamaktadır. Bu durum

ailelerinin gelir düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Gelir düzeyi düşük ailelerde, çocuğa daha çok maddi yardım kaynağı olarak değer verildiği belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1981).

Bolu İl merkezinde çalışan çocukların % 66.7'sinin çalıştığı iş grubu simit satmak olup bunu %22.2 ile ayakkabı boyacılığı izlemektedir. Adıyaman Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından Nisan 2002 tarihinde, sokakta çalışan yaklaşık 800 çocuk tespit edilmiştir. Bu çocukların sorunlarını ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmada 98 çocukla görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki çocukların yüzde 52'sinin 05-12 yaş, yüzde 45'inin 13-15 yaş, yüzde 3'ünün 16 yaş ve üzeri olduğu saptanmıştır. Çocukların yaptıkları işlere bakıldığında ise ayakkabı boyacılığı, simit satıcılığı, küçük ev ve el malzemeleri satıcılığı, sigara, mendil satıcılığı yaptıkları görülmüştür.

Çocukların %66.7'si ailesi ile birlikte yaşarken %33.3 'ü arkadaşları ile çalıştığı yerde kalmaktadır. Sokakta çalışan çocukların çalışma ortamında yaşadıkları problem durumlarının başında %28.9 ile barınma ve %28.9 ile hava koşullarının olumsuz etkileri gelmekte bunu %25.4 ile güvenlik sorunu takip etmektedir. Sokağın tehlikeli ve riskli çalışma koşulları sokakta çalışan çocukların gelişimlerini tehdit edici bir rol oynamakta ve bunun sonucunda, çocukların psiko-sosyal gelişimleri olumsuz yönde etkilenmekte ve yaşamlarının ileriki dönemlerine de taşıyabilecekleri örseleyici koşullara maruz kalmaktadırlar. Bu çocuklar henüz oyun çağlarında olup aileleri tarafından bakılma, korunma ve gereksinmelerinin karşılanması gereken bir dönemde olmalarına karşın içinde buldukları dönemin özelliklerine uygun bir yaşam sürdüremeyip erken yaşlarda yetişkin rolünü üstlenmeleri olumsuz izler bırakabilmektedir. Bu konuda yapılan bir araştırmada, Ankara'da sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların benlik kavramları karşılaştırıldığında, sokakta çalışan çocukların benlik kavramlarının çalışmayan çocukların benlik kavramlarından daha olumsuz olduğu bulgusu elde edilmiştir (Ersoy ve Kandır, 1987).

Çocukların %57.8'inin herhangi bir zararlı madde kullanmadığı ancak %42.2 sinin sigara kullandığı belirlenmiştir. Çocukların yaş aralığının 6-16 olduğu düşünüldüğünde, bu oldukça ciddi ve önemli bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar gelecekte sokak çocuğu olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çocuklar kendilerini geleceğe hazırlamayan, beden ve ruh sağlığına zarar verebilecek, gelişimlerini ve eğitimlerini engelleyebilecek biçimde çalışmaktadır. Ailesinin koruma ya da desteğinden bütünüyle ya da büyük ölçüde yoksun olan çocuklardır. Sokakta çalışan çocuk

ihmal ve istismara maruz kalmaktan oyun ve eğlence gereksinimlerini karşılayamamakta, sağlığı ve gelişimi olumsuz etkilenmektedir.

Çocukların tercih ettikleri sosyal aktiviteler arasında %80 ile futbol birinci sırada yer alırken %2.2 ile basketbol ve %2.2 ile resim gelmektedir.

Adıyaman Çocuk ve Gençlik Merkezi'nde alan çalışmaları yapılmakta, merkeze devam eden çocuklara yönelik sosyal faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Folklor çalışmaları, müzik, masa tenisi, bilgisayar eğitimi, bilardo ve kütüphane hizmetleri vardır.

Bolu'da diğer bazı illerde (Ankara, Diyarbakır, Şanlıurfa v.b) olduğu gibi sokakta çalışan çocukların üye olarak boş zamanlarını değerlendirebilecekleri çeşitli uğraşlar içinde olarak kendi gelişimlerini destekleyebilecekler bir ortamda kendi yeteneklerini ortaya çıkararak onları çeşitli alanlara yönlendirecek bir merkeze ihtiyaç vardır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmamızın sonuçlarına genel olarak baktığımızda konu ile ilgili yapılmış diğer çalışmalar ile büyük benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkemizde gelir dağılımındaki eşitsizlik sosyoekonomik düzey olarak birbirinden çok büyük farklar teşkil eden sosyal yapılar ortaya çıkarmıştır. Bunun bir sonucu olarak alt sosyoekonomik düzeyde bulunan ailelerde çocuk aileye destek için çalışır konuma gelmiştir. Bu durum çocuklar açısından beraberinde çok önemli ve toplum olarak kaygı duyulması gereken risk faktörlerinin doğmasına neden olmuştur. Çalışan çocuğun eğitimi, bütünsel gelişiminin seyrinde doğabilecek aksaklıklar, çalışma koşullarının getirileri birkaç önemli noktadır.

Bu konu ile ilgili öncelikle yapılması gerekenlere baktığımızda öncelikle ailelerin çocuklarını bilerek ve isteyerek riske atmayacakları düşüncesinden hareketle ailelere sivil toplum örgütleri aracılığı ile ulaşarak sosyoekonomik destekler sunulup çalışan çocukların karşılaştıkları riskler konusunda bilinçlendirilmeleri gerekir. Bunun dışında çocuğun çalışma hayatına başlama yaşını yukarı çekmek üzere kanuni düzenlemeler yapılabilir. Bunlardan yakın zamanda yapılmış olan en iyi örnek ilköğretimin sekiz yıl mecburi hale gelmesidir. Bunun dışında sosyal destek projeleri kapsamında sivil toplum örgütlerinin çocuklara ulaşip bütünsel gelişimlerini ve okul dışındaki zamanlarını geçirebilecekleri ortamlar ve eğitim programları hazırlamaları gerekmektedir. Bunu yaparken hedef kitlenin yerleşim bölgelerine yakın birimler kurulması esas alınabilir. Bu tür çalışmalara en iyi örneklerden biri Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın faaliyetleri verilebilir.

Ayrıca devletin bu konu ile ilgili olarak ilgili kanunlardaki açıklıkları ve çelişkileri hızla gidermesi ve çalışmaya başlama en az yaşının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu alanda yapılacak araştırmaları desteklemesi ve ailelerinden ayrılıp sokakta çalışarak yaşayan çocuklara sağlık ocakları ile bütünleştirilmiş sosyal hizmet büroları açılması projelendirilebilir. İşyeri teftişlerinin kalitesi üzerine çalışmalar yapılabilir. Emniyet güçleri de sorun ile ilgili olarak sıkı tedbirler ve takip konusunda bilinçlendirilerek alanda aktif koruma rolü almalıdırlar.

Konu ile ilgili yaptığımız araştırmanın sonuçları ve alanda yapılmış diğer çalışmalar hızla çocuk ve aile merkezli uzun süreli iyileştirme projelerinin ve erken çocukluk eğitimi projelerinin başlatılmasının gerekli olduğunu ve çocukların çok ciddi riskler altında olduklarını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- AnaBritannica.,1992.**Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 6, Ana Yayıncılık A.Ş., 2000.
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye Temsilciliği. **Dünya Çocuklarının Durumu**. Ankara.
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).1998. **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Uygulama El Kitabı**. Ankara.
- DEK (Demokratik Eğitim Kurultayı),2004.4. **Demokratik Eğitim Kurultayı: Ön Rapor**. "Eğitim Hakkı". 1-5 Aralık 2004. Eğitim-Sen Yayını, Ankara.
- Dikmen, Aylin.,1999. Çocuklar Çalışmalı mı ? 1. İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul, Çocukları Vakfı Bildiri Kitabı,s.468-469.
- Downing,Theodore;Gilbert,Kushnenk.1988.Human Rights and Antropology.Cultural Survival Inc.,Cambridge, s.174.
- Doğan, İsmail, Çocuk Hakları Açısından Türkiye'de Çocuk Olgusu, Milli Eğitim Dergisi,sa.151,s.40.
- Ersoy,Özlem ve Kandır, Adalet.1997 Ankara Sokaklarında Çalışan ve Çalışmayan 13-15 Yaş Grubu Çocuklarda Öz Kavramının İncelenmesi. **I. Ulusal Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Kongresi**. s. 262-274, Ankara.
- Fyfe, Alec.1989.Child Labour.Polity Press,Cambridge,s.13.
- Gürhan, Fişek.1999 ,Türkiye'de Çocuk Emegi Çalışmalarına Genel Bakış ,2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi,Ankara Ün. ÇOKAUM yayınları, s.542.
- ILO. 2001. **Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali**, Ankara.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler Ve Doğurganlık**. Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, 1981
- Kahramanoğlu, Ertan.1996. Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu, s. 106, Ankara.
- TİSK.1999. Organize Sanayi Bölgelerinde Çocuk İşgücü , Doğu,Pendik ve Atatürk Sanayi Siteleri Anket Sonuçları ,s.5-6-7.